

TARİH DÜŞÜRME

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Tarih Düşürme", *TDEA*, VIII, 263-270; İsmail Yakt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992; M. Esad Coşan, *Akademik Makaleler*, İstanbul 2009, s. 77-102; Haluk İpekten – M. Kemal Özergin, "Sultan Ahmed III. Devri Hâdiselerine Ait Tarih Manzumeleri", *TD, X/14* (1959), s. 125-146; Sadullah Esedullah – Mahmut Akilov, "Tarih Atış Sanatı", *Özbek Tili ve Edebiyatı*, sy. 3, Taşkent 1972, s. 68; Fevziye Abdullah Tansel, "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler", *TTK Belleten*, XLVIII/180 (1981), s. 513-535; Mehmet Kırbayık, "İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesinde Tarih Düşürme ile İlgili Bir Yazma Eser", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, Konya 2000, s. 217-287; Şinasi Acar, "Varak-ı Mihr ü Vefâ'yı Kim Okur Kim Dinler, Ebcad Hesabıyla Tarih Düşürme", *Yapı*, sy. 243, İstanbul 2002, s. 80-85; Vildan Serdaroğlu, "Multi-Dimensional Functions of Ottoman Poetry", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2007), s. 79-101; Pakalın, III, 401-402.

TURGUT KARABEY

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nün
yayın organı.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 21 Eylül 1968'de kurulan Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nün yayımladığı yıllık dergidir. Enstitünün kurucu müdürü olan M. Münir Aktepe'nin gayretiyle neşir hayatına başlayan derginin ilk sayısı 1970'te çıkmıştır. İlk yayın kurulu Affif Erzen, İbrahim Kafesoğlu, Cevat Eren, M. Münir Aktepe ve Nejat Göyünç'ten oluşan derginin neşredilme gerekçesi, enstitünün araştırmalara destek sağlama amacına uygun olarak Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyeleri ve yardımcılarıyla üniversite dışından tarihçilerin araştırmaları ve incelemelerine daha fazla yer verilebilmesi şeklinde açıklanmıştır. Yine aynı bölümün 1949'dan beri çıkan *Tarih Dergisi*'nin, kadrosu gittikçe genişleyen bölüm elemanlarının çalışmalarına "bazı idarî tasarruflar"ın da etkisiyle yeterince cevap verememesi yüzünden enstitü yönetim kurulunun özellikle genç tarihçilerin her türlü ilmi çalışmalarını değerlendirebilecekleri bir yayın organına ihtiyaç duyması üzerine yeni bir dergi yayımlama kararı aldığı da vurgulanmıştır. Ayrıca derginin tarih alanında orijinal çalışmalara yer vererek tarih ilmine yenilikler getirmek suretiyle hizmet edeceği belirtilmiştir.

Dergi ilk sayısından sonra yıllık olarak çıkmaya başladı. Fakat zaman içerisinde maddî imkânsızlıklar ve üniversitedeki idarî değişiklikler derginin her yıl yayımlan-

masını önledi. 1974'te 4 ve 5. sayıları bir gecikme olmamasına rağmen birlikte neşredildi, 7. sayısı ise (1976) zamanında çıkmadı, ertesi yıl bu açığı kapatmak üzere 7-8. sayılar birlikte yayımlandı. 1978'de çıkan 9. sayının ardından 1981'e kadar neşrine ara verildi; 1981'de 10-11. sayılarla yayın hayatını sürdürdü. Aynı yıl yeni Yüksek Öğretim Kanunu (YÖK) gereği üniversite sisteminde köklü değişiklikler yapıldı, diğer enstitüler gibi Tarih Araştırmaları Enstitüsü de kapatıldı, bunun yerine 1982'de Tarih Araştırma Merkezi kuruldu. Buna rağmen dergiyi devam ettirme kararı alındı ve çeşitli baskılara rağmen adında bir değişiklik yapılmadı. *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nin 12. sayısı, 1982'de çok geniş bir yazar kadrosu ve değerli yazılarıyla yayın hayatına parlak bir dönüş yaptı. "Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı" alt başlığıyla çıkan dergide pek çok yerli (M. S. Kütükoğlu, O. Şaik Gökyay, İ. Kafesoğlu vb.) ve yabancı (B. Lewis, Geza Feher, M. Guboğlu, A. Suçeska, M. Köhbach vb.) Osmanlı tarihçisinin yazıları çıktı.

Daha sonra derginin yayım sürecinde yeni kanunun getirdiği problemlerden kaynaklanan ciddi aksamalar meydana geldi. 13. sayı beş yılın ardından 1987'de Tarih Araştırma Merkezi'nin yeni müdürü Mübahat Kütükoğlu döneminde Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu için hâtıra sayısı olarak çıktı. Genellikle Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü elemanlarının katkı yaptığı bu sayı, giderek kabuk değiştirmeye başlayan Tarih Bölümü'nün yeni ilmi araştırmalarının yönelimi bakımından dikkat çekicidir. 14. sayı ise yedi yıllık bir gecikmeyle 1994'te yayımlanabildi. Bu sayıda artık Tarih Bölümü'nün daha genç nesli devreye girdi ve yazı profilinde ciddi bir değişim başladı. 15. sayı 1997'de Münir Aktepe'ye hâtıra sayısı olarak çıktı. Bu sayının başında merkez müdürü Mübahat Kütükoğlu'nun bir sunuş yazısı bulunmaktadır. Ertesi yıl derginin 16. sayısı, İstanbul Üniversitesi'nin yeni idarecilerinin aldığı kararlardan olumsuz yönde etkilenerek daha önceki baskı kalitesinin çok altında yayımlandı. Ardından *Tarih Dergisi*'nin yılda iki sayı çıkmaya başlaması, bu süreçte pek çok derginin yayın hayatına girişi, üniversitelerde unvan yükseltme kriterlerinde puanlama sisteminin ortaya çıkışı, yıllık olarak neşredilen *Tarih Enstitüsü Dergisi*'ni yazı bulma sıkıntısına soktu ve dergi yayımına ara vermek zorunda kaldı. Bununla birlikte Tarih Araştırma Merkezi 1985 yılından itibaren o dönemdeki müdürü Mübahat Kütükoğlu ile başlayan, daha son-

raki müdürler Erdoğan Merçil, İlhan Şahin ve Feridun M. Emecen ile devam eden, her yıl düzenlediği geniş katımlı sempozyumların bildirilerini bastırıp *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nin açığını kapattı ve belli konulara yoğunlaşan yayınlar yapmaya başladı. Bu çerçevede 1985-2008 yılları arasında çeşitli konularda yirmi kitabın yayımı gerçekleştirildi. *Tarih Enstitüsü Dergisi* 1970-1998 dönemini kapsayan on altı sayısıyla akademik tarihçiliğe ciddi katkılar sağlayan yazılar ihtiva etmektedir. Dergide ilkçağ'lardan zamanımıza kadar geniş tarihî süreci ilgilendiren ve daha çok Türk tarihine ağırlık veren makaleler çıkmış, ayrıca dergi sonunda geniş kitabat kısmında yeni çıkan neşriyatın tanıtım ve eleştirisine yer veren yazılar yayımlanmıştır. Bu süre boyunca Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü mensupları yanında ülke içinden ve dışından pek çok tarihçi dergiyi katkıda bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Araştırmaları Enstitüsü Yönetmeliği (21 Eylül 1968 tarih ve 13007 sayılı *Resmî Gazete*), İstanbul 1968, s. 4; M. Münir Aktepe, "Cumhuriyet Devrinde Kurulan Kitaplıklar: Tarih Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi ve Burada Bulunan Belgelerle Yazma Eserler", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 185-242; Arzu Tozduvan, "Tarih Enstitüsü Dergisi Bibliyografyası", *TED*, sy. 14 (1994), s. 173-204.

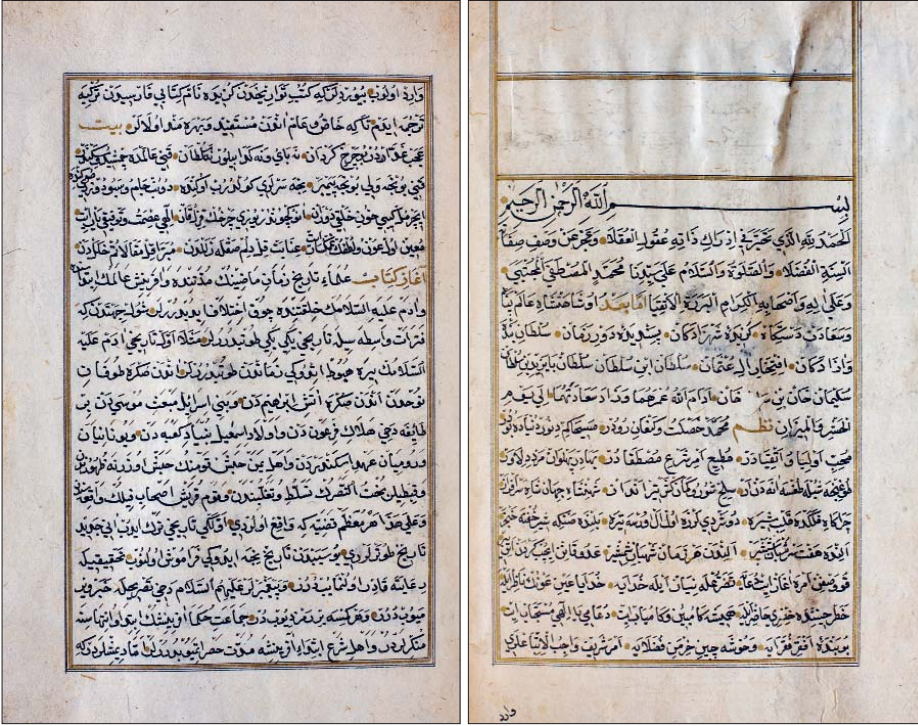
FERİDUN EMECEN

TÂRİH-i GÜZİDE

(تاریخ گریده)

Hamdullah el-Müstevfi'nin
(ö. 740/1340'tan sonra)
umumi tarihe dair eseri.

Müellifin 730 (1330) yılında tamamladığı eser bir mukaddime, altı bölüm (bab) ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Mukaddime de kâinatın yaratılışı hakkında bilgi verilir. Her bölüm çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Birinci bölümde peygamberler tarihinden ve filozoflardan; ikinci bölümde İslâm öncesi İran tarihinden; üçüncü bölümde Hz. Peygamber ile çocukları ve torunlarından, sahâbe, tâbiîn, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'den; dördüncü bölümde Safârîler, Sâmânîler, Gazneliler, Gurlular, Büveyhîler, Büyük Selçuklular, Irak Selçukluları, Kirman Selçukluları ve Anadolu Selçukluları, Hârizmşahlar'la Atabegler tarafından kurulan hânedanlardan, İsmâiliyye, Kirman'da hüküm süren Karahıtaylar'a mensup Kutluğhanlılar ve İlhanlılar'dan; beşinci bölümde mezhep imamları, kıra-

Târîh-i Güzide adlı eserin Türkçe tercümesinin ilk iki sayfa (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3213)

at âlimleri, şeyhler, muhaddisler, hekimler ve şairlerden bahsedilir. Son bölüm Kazvin'in tarih ve coğrafyası hakkındadır. Hamdullah el-Müstevfî burada Kazvin'e gelen sahâbîler, halifeler, hükümdarlar, vezir ve emîrlere, Kazvin valileri, âlimler, şairler ve Kazvin'in önde gelen aileleriyle ilgili bilgi verir. Eser bu yönüyle mahallî tarih yazıcılığı bakımından önemli bir kaynaktır. Hâtimede peygamberler, velîler, din âlimleri, hükümdarlar, vezirler ve diğer meşhur simaların şeceresi kaydedilir. Müellif hâtimede Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin metodunu izlemiştir. Ancak bu bölümün yalnız giriş niteliğindeki küçük bir kısmı günümüze intikal etmiştir. Hamdullah el-Müstevfî tarihini yazarken Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si, Taberî'nin *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*'ü, İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem*'i, Ali b. Zeyd el-Beyhâkî'nin *Târîh-i Beyhakî*'i, İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil*'i, Cüveynî'nin *Târîh-i Cihângüşâsı*, Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin *Câmi'u't-tevârih*'i, Zahirüddin-i Nisâbü'rî'nin *Selcûknâme*'si gibi yirmi civarında kaynaktan faydalanmıştır. Hândmîr *Habîbü's-siyer*'i, Şüşterî *Mecâlisü'l-mü'minîn*'i kaleme alırken *Târîh-i Güzide*'den büyük ölçüde istifade etmiştir. Hiçbir kaynaktan yer almayan orijinal bilgiler içe-

ren *Târîh-i Güzide*'de yaratılıştan 730 (1330) yılına kadar gelen çok geniş bir tarihî dönemin olayları başarılı biçimde kaydedilmiştir. Eser ayrıca İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın ölümünden (703/1304) sonraki çeyrek asır için birinci elden kaynak niteliğindedir.

Hamdullah el-Müstevfî eserini İlhanlı Veziri Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin teşvikiyle yazmaya başlamış, ancak onun idam edilmesi üzerine (718/1318) oğlu ve halefi Ebû Said Bahadır Han'ın veziri Gıyâseddin Muhammed'e takdim etmiştir. *Târîh-i Güzide*'nin Kazvin'in tarihi ve coğrafyasıyla ilgili bölümünü Fransızca tercümesiyle birlikte Barbier de Meynard (*JA* [1857], X, 25-308), İranlı şairlere dair bölümünü İngilizce çevirisiyle beraber Edward Granville Browne (*JRAS*, Ekim 1900 – Ocak 1901) neşretmiştir. Eserin İslâmî dönem İran tarihine dair kısmı Fransızca tercümesiyle birlikte M. Jules Gantin tarafından yayımlanmış (Paris 1903), Selçuklular'la ilgili bölümü Charles François Defrémery tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir (*JA*, IV. seri, XI [1848], s. 417-462; XII [1848], s. 259-279, 334-370; XIII [1849], s. 15-55). *Târîh-i Güzide*'nin tamamını ilk defa tıpkı basım olarak özet İngilizce tercümesiyle beraber Edward Granville Browne ve Reynold Alleyne Nicholson iki cilt

halinde neşretmiş (Leiden-London 1910-1913), daha sonra eseri Abdülhüseyn Nevâî yayımlamıştır (Tahran 1339, 1364). Eser Yâkub Paşa tarafından Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiştir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3213). Hamdullah el-Müstevfî'nin oğlu Zeynüddin, *Târîh-i Güzide*'ye 742-794 (1342-1392) yıllarına ait bir zeyil yazmış, eser D. Kâzımoğlu ve Ziya Bünyadov tarafından Rusça ve Âzerice tercümesiyle birlikte neşredilmiş (Bakü 1990), ardından eseri İrec Efşâr yayımlamıştır (*Zeyli Târîh-i Güzide*, Tahran 1372 hş./1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamdullah el-Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1364, neşredenin girişi; Hândmîr, *Düstürü'l-uüzerâ* (trc. Harbî Emîn Süleyman), Kahire 1980, s. 99-101; Browne, *LHP*, III, 87-95; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 81-84, 1233; Sartori, *Introduction*, III/1, s. 630-632; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errîhün*, Beyrut 1993, IV, 325; B. Spuler, "Hamd Allâh al-Mustawfî al-Kazvinî", *EP* (Ing.), III, 122; Charles Melville, "Hamd Allâh Mostawfî", *Elr.*, XI, 632-633; Fehîme Ali Beygî, "Târîh-i Güzide", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 263-264.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

TÂRİH-i HİND-i GARBİ

(تاریخ هند غربی)

Mehmed Suûdî Efendi'nin
(ö. 999/1591)

Hadîs-i Nev adıyla da bilinen
tarihî coğrafya kitabı

(bk. MEHMED SUÛDÎ EFENDİ).

TÂRİH-i OSMÂNÎ ENCÜMENİ

Tarih araştırmaları yapmak amacıyla
1909'da kurulan cemiyet.

II. Meşrutiyet döneminde yeni siyasal anlayışa uygun biçimde halka millî şuur aşılması, vatan sevgisi kazandırılması maksadıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla önce "mükemmel" bir Osmanlı tarihinin kaleme alınması için Târîh-i Osmânî Heyeti kurulmuş, ardından Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın teklifi ve Sultan Mehmed Reşad'ın iradesiyle 14 Teşrînsânî 1325 (27 Kasım 1909) tarihinde Târîh-i Osmânî Encümeni teşekkül etmiştir. Encümenin gayesi, teşkilâtı, görevleri ve üyeleri Necip Âsım (Yazıksız) tarafından hazırlanan tüzükte belirtilmiştir. Burada ilmî ölçülere uygun bir Osmanlı tarihinin hâlâ yazılmadığı, vak'anüvis tarihleriyle diğer özel tarihlerin birer salnâme mahiyetinde bulunduğu, mevcut muhtasar tarihlerin ise sübjektif bir nitelik taşıdığı ifade edilmiştir.